

Anto ORLOVAC

Bez dijaloga među kulturama nema budućnosti čovječanstva

Prikaz Papine poruke za Svjetski dan mira 2001. godine*

Pozdravljam ovaj ugledni auditorij, na čelu s uzoritim kardinalom i izražavam svoju radost što večeras pred vama mogu progovoriti o poruci za ovogodišnji Svjetski dan mira osvjedochenog mirotvorca i prijatelja ove zemlje Bosne i Hercegovine Njegove svetosti Ivana Pavla II. Hvala Vijeću za dijalog pri BK BiH na ljubaznom pozivu. Zadatak mi je izložiti Papinu poruku, a dodat ću i poneko svoje razmišljanje. Odmah valja reći: To je poruka, program i poziv ujedno: njegovanjem dijaloga među različitim kulturama ostvarivati civilizaciju ljubavi i mira u svijetu.

Povod i cilj Papine poruke

Svjetski dan mira i početak trećeg tisućljeća bio je Papi, za kojega mnogi tvrde da ima proročkog i vizionarskog duha, povod da čovječanstvu uputi novi poziv i probudi u njemu nadu u mogućnost ostvarenja "sveopćeg bratstva"¹ u svijetu. Samo ono može osigurati trajan mir. Tu Papa ide ruku pod ruku s Organizacijom ujedinjenih naroda, koja je 2001. god. proglasila "Međunarodnom godinom dijaloga među civilizacijama", te s radošću uočava da ima znakova kako je dijaloško raspoloženje i "uvjerenje sve dublje ukorijenjeno u svijesti ljudi".² U pitanju je bolja budućnost čovječanstva: "Na početku trećeg tisućljeća žurno je potrebno ponovno predložiti put dijaloga svijetu izmučenom brojnim sukobima i nasiljem, svijetu koji je katkada obeshrabren i nesposoban vidjeti znakove nade i mira."³ Vjernici različitih religija su tu posebno apostrofirani. Oni

* Predavanje na temelju poruke pape Ivana Pavla II. za Svjetski dan mira 1. siječnja 2001. "Dijalog među kulturama za civilizaciju ljubavi i mira" (u daljnjem tekstu: Poruka), s naslovom: "Dijalog među kulturama - uvjet opstanka čovječanstva", održano 19. veljače 2001. u klubu Lira u Sarajevu.

1 Poruka, br. 1.

2 Poruka, br. 1

3 Poruka, br. 10

bi prvi morali prepoznati te znakove jer vjeruju u Boga, zajedničkog Oca svih ljudi, a to mora rezultirati porastom osjećaja uzajamnog bratstva. Valja razumjeti kao izričit poziv na produbljenje i življenje vlastite vjere kad Papa citira Novi Zavjet: "Tko ne ljubi, ne upozna Boga jer Bog je ljubav" (1 Iv 4,8). Riječ je o pozivu vjernicima različitih religija cijeloga svijeta.

Iako Papa svoje poruke za Svjetski dan mira na Novu godinu redovito ne upravlja samo katolicima, pa ni samo vjernicima, nego svim ljudima dobre volje, valja odmah uočiti da je ovogodišnja poruka najsvēobuhvatnija i da najviše izlazi "izvan crkvenih okvira", kako se to doskora kod nas označavalo, čim je Crkva učinila dva koraka izvan "sakristije". Dakako da je i ova poruka poziv u prvom redu "Kristovim vjernicima i svim ljudima dobre volje",⁴ ali Papa želi dosegnuti sve kulture i civilizacije. čak bi se moglo reći da tema u određenom smislu i nije strogo vjerska, nego općeljudska i općekulturalna. U poruci, naime, nije riječ u prvom redu o međureligijskom dijalogu, nego o dijalogu među kulturama. Cilj toga dijaloga je ostvarenje "civilizacije ljubavi i mira".⁵ Papa polazi s pozicija Drugoga vatikanskog sabora, odnosno Pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu *Radost i nada*,⁶ koja govori o dužnosti Crkve kao zajednice, ali i svakog pojedinog kršćanina "založiti se za pravi napredak kulture, i to s punom svijesti o tome, koliko kultura znači za ostvarenje poslanja Crkve i vrijednosti osobe".⁷ Valjalo bi se, osobito na našim teološkim učilištima, više posvećivati nauku o kulturi spomenute saborske konstitucije i njezinu vrednovanju. čini mi se da cjelokupnu Papinu poruku valja shvatiti na pozadini saborskog učenja o kulturi, odnosno da je ono "obvezna lektira" za razumijevanje njegov poruke.

Pregled dokumenta

Ova Papina poruka više je nego dvostruko duža od njegovih uobičajenih novogodišnjih poruka. Podijeljena je na 22 broja. Podnaslovi - nakon uvodnog dijela bez posebnog podnaslova (br. 1-3) - jesu ovi:

4 Usp. Poruka br. 3.

5 Poruka, naslov.

6 DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Gaudium et spes* (GS), II. poglavlje s naslovom Promicanje kulturnog napretka, br. 53-62.

7 "...von der Pflicht der kirchlichen Gemeinschaft und jedes Christen... sich für den wahren Fortschritt der Kultur einzusetzen, und zwar im vollen Wissen darum, wieviel die Kultur für die Verwirklichung der Sendung der Kirche und der Persönlichkeitswerte bedeutet." B. HÄRING, *Frei in Christus. Moraltheologie für die Praxis des christlichen Lebens*, III, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1981., str. 233.

Čovjek i njegove različite kulture (br. 4-5),
 Čovjekov razvoj i kulturalna pripadnost (br. 6-7),
 Različitost kultura i uzajamno poštivanje (br. 8-9),
 Dijalog među kulturama (br. 10),
 Mogućnosti i opasnosti globalne komunikacije (br. 11),
 Izazov selilaštva (br. 12-13),
 Poštivanje kultura i "kulturalnog profila" teritorija (br. 14-15),
 Prepoznavanje zajedničkih vrijednosti (br. 16),
 Vrijednost solidarnosti (br. 17),
 Vrijednost mira (br. 18),
 Vrijednost života (br. 19),
 Vrijednost odgoja (br. 20),
 Praštanje i pomirenje (br. 21),
 Poziv mladeži (br. 22).

Rane i njihovo liječenje

U uvodnom dijelu poruke Papa najprije s radošću konstatira ono pozitivno: sve više je znakova koji potvrđuju da se dijaloško uvjerenje utvrđuje u svijesti ljudi. Tomu su svjedoci različite "povelje o ljudskim pravima",⁸ na kojima su izgrađene velike međunarodne institucije kao primjerice Organizacija ujedinjenih naroda. Proces nezaustavljive globalizacije još više naglašava potrebu takva zauzimanja.

Međutim, Papa ostaje objema nogama čvrsto na zemlji. Svjestan je kakav je svijet kojemu on upućuje svoju poruku, koja su opterećenja i zapreke na putu poželjnom dijalogu među kulturama. On ne uljepšava i ne idealizira to stanje, ali svojom porukom želi doprinijeti da ono postane bolje i idealnije nego što stvarno jest. Zato artikulira i poteškoće koje stoje na putu ostvarenja ove zadaće. Papa ih slikovito naziva tamnim oblacima koji zasjenjuju nade u ostvarenje ovih ideala. Novo tisućljeće čovječanstvo započinje opterećeno teškim teretom prošlih vremena koje on naziva "otvorenim ranama", a to su:

- krvavi i žestoki sukobi u mnogim područjima zemlje,
- poteškoće u ostvarenju "solidarnosti među ljudima različitih kultura i civilizacija koji zajedno žive i rade na istome području",
- stare mržnje koje ogorčavaju i koče iznalaženje pravedna rješenja,
- nesposobnost suočenja "s problemima koje postavlja nova društvena konfiguracija kao rezultat ubrzanih migracijskih procesa koji su stvorili sasvim nove prilike suživota različitih kultura i civilizacija".⁹

⁸ Poruka, br. 1.

⁹ Poruka, br. 2.

Zato smatra hitnom zadaćom pozvati "Kristove vjernike, i zajedno s njima sve ljude dobre volje" na razmišljanje i stvaranje svijesti da je jedino dijalog "među različitim uljadbama i predajama naroda" put prema izgradnji "pomirenog svijeta". Ta zadaća nije nimalo laka, niti postoje laka rješenja. Već i sama analiza stanja je teška, jer uobičajene sheme nisu primjenjive na zbivanja izložena stalnim promjenama. Daljnja se poteškoća javlja kad treba načela i vrijednosti s teorijske prenijeti na praktičnu razinu. Valja svladati i jednu dublju zapreku koja se tiče "etičnosti svakoga ljudskog bića", opterećenog "vlastitim sebeljubljem i ljudskim ograničenostima".¹⁰ Upravo zato potrebno je zajedničko promišljanje o tim pitanjima. Budući da se to tiče svih, nitko nije isključen iz toga procesa. Pred nama je dug put, ali on poziva da ga hrabro započnemo, svjestan one stare kineske mudrosti, da i najduži put počinje prvim korakom. Svoj doprinos Papa vidi u tome da iznese "neka načela, oslušujući što Duh Božji govori Crkvama (usp. Otk 2,7) i cijelom ljudskom rodu u ovom odlučujućem trenutku njegove povijesti".¹¹ Uočimo, da je on ovdje upotrijebio krupnu riječ: odlučujući trenutak povijesti ljudskog roda. Svakako, Papa ne misli da je početak brojanja novog milenija taj odlučujući trenutak, nego mi se čini da je u pitanju nešto puno veće: budućnost pa i opstanak čovječanstva ovisit će o tome hoćemo li poći putem dijaloga i sporazumijevanja ili nastaviti putem sukobljavanja i uništenja. Pri tome ne treba smetnuti s uma da su nam tehničke mogućnosti svakim danom sve veće i mogu izmaći svakoj kontroli.

Načela za dijalog među kulturama su svakako dobar putokaz i u zauzimanju oko međureligijskog dijaloga, jer su religije i kulture često duboko povezane i isprepletene.

Čovjek i njegove različite kulture

Papa je zadivljen "složenošću i raznolikošću ljudskih kultura". Za njega je kultura "oblik čovjekova izražavanja na njegovu putu kroz povijest, kako na pojedinačnoj tako i na društvenoj razini".¹² U čovjeku postoji volja i potreba za kulturom, te on povezuje u sustavne "kulturalne sinteze temeljne spoznaje o svim vidicima života", posebno ono što se tiče: društvenog i političkog života, sigurnosti i gospodarskog razvoja. Pri tome je poseban naglasak na vrednotama vjerske naravi. To je u biti sažeto rečeno ono što pod pojmom kulture vidi Drugi vatikanski sabor, naime

10 Poruka, br. 3.

11 Poruka, br. 3, istaknuo A. O.

12 Poruka, br. 4.

“sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija mnogostruke svoje duševne i tjelesne darove te nastoji da spoznajom i radom sebi podvrgne svijet; čini sve čovječnijim društveni život, i to u obitelji kao i u cijelom građanskom društvu, moralnim napretkom i napretkom institucija; konačno, tokom vremena izražava, saopćuje i čuva u svojim djelima velika duhovna iskustva i težnje da služe napretku mnogih, dapače i cijelog čovječanstva”.¹³ Nije nam ovdje zadatak potanje raščlanjivati ovaj saborski nauk.

Kulture su sastavljene od dvije razine sastavnica: prve su trajne i stalne, a druge promjenjive i nepostojane. One se *“najčešće razvijaju na određenim teritorijma, gdje se zemljopisne, povijesne i etničke značajke povezuju na jedinstven i neponovljiv način”*. Svaki se čovjek ostvaruje u određenoj kulturi, štoviše Papa tvrdi da *“biti čovjek znači nužno postojati u određenoj kulturi. Svaka je osoba označena kulturom koju udiše u obitelji kao i u društvenim skupinama s kojima ulazi u odnos putem odgoja i najrazličitijih utjecaja okoline...”* To je trajan proces i tu *“ne postoji nikakav determinizam već trajna dijalektika snage uvjetovanosti pojedinca i dinamičnosti njegove slobode”*.¹⁴

Pripadnost određenoj kulturi i otvorenost drugim kulturama

Prihvatanje vlastite kulture prevažno je opće ljudsko iskustvo i ono je bitna sastojnica osobnosti te doprinosi njezinu uravnoteženom razvoju. Na tom temelju čovjek doživljava svoju povezanost s obitelji, ali i s domovinom, a *“kultura teži, na većem ili manjem stupnju, poprimiti ‘nacionalno’ obilježje”*.¹⁵ To je prirodni proces u načelu pozitivan i izgrađujući. To iskustvo htio je imati i sam Isus, koji je, utjelovivši se u ljudsku obitelj dobio i domovinu i njome ostao zauvijek obilježen kao Isus iz Nazareta (usp. Mk 10,47; Lk 18,37; Iv 1,45; 19,19). Stoga je i domoljublje *“vrijednost koju treba njegovati ali bez duhovne skučenosti, već tako da se ljubi čitavo čovječanstvo”*.¹⁶ Zastranjenja su u tom pogledu: nacionalizam, rasizam i ksenofobija. Ona nastaju *“kada se osjećaj pripadnosti preobražava u uzvisivanje samoga sebe i odbacivanje različitosti”*.¹⁷

Vlastitu kulturu valja cijeniti, ali treba imati na umu da svaka kultura, pa tako i ona kojoj ja pripadam, *“kao tipično ljudska i povijesno uvjetovana*

13 GS, br. 53.

14 Poruka, br. 5.

15 Poruka, br. 6.

16 Poruka, br. 6. Tu se Papa poziva na Pastoralnu konstituciju GS, br. 75.

17 Poruka, br. 6.

stvarnost, nužno ima i svoja ograničenja". To nužno relativizira vrijednost pojedine kulture. Pripadnost određenoj kulturi ne smije prijeći u izoliranost, odvajanje od drugih. Da bi se to izbjeglo, potrebno je upoznavati druge kulture, ali to treba činiti "s ozbiljnošću i bez negativnih predrasuda". Pozornije ispitivanje otkrit će uza sve razlike i mnoge "važne zajedničke sastojnice" različitih kultura, što je vidljivo i u "povijesnom slijedu kultura i civilizacija". Tu Papa podsjeća na nauk Drugog vatikanskog sabora "da se na dnu svih promjena nalazi mnogo toga što je nepromjenljivo".¹⁸ Teološki to obrazlaže "bitnim i sveopćim značajkama Božjeg nauka prema čovječanstvu".¹⁹

Različitost kultura i uzajamno poštivanje

Konstatirajući da su kulturalne razlike "u prošlosti bile izvor nerazumijevanja među narodima", štoviše "uzrok sukoba i ratova", Papa "sa sve većom zebnjom" prati "agresivne odnose jednih kultura spram drugih". Zato on upozorava na opasnosti koje mogu izazvati nove sukobe i biti osobito pogubne po kulturalne manjine koje žive u neprijateljski raspoloženim sredinama. Potrebno je propitivati "etičke smjernice kojima je označeno kulturalno iskustvo određene zajednice". To je moguće "na određeni način mjeriti u odnosu na to koliko su primjereni čovjeku i promicanju ljudskog dostojanstva na svakoj razini i u svim okolnostima".²⁰

Papa upozorava na dvije zabrinjavajuće pojave:

- "radikaliziranje kulturalnih identiteta", tj. zatvaranje u sebe;
- "ropsko prilagođavanje kultura... modelima zapadnog svijeta".²¹

Oni su posebno pogubni zbog svoga sekularizma i praktičnog bezboštva kao i radikalnog individualizma, a privlačni su zbog velikih znanstvenih i tehničkih, kao i ekonomskih mogućnosti. Tako se iz kulture uklanja Bog, a "kultura koja nema uporište u Bogu gubi vlastiti duh i svoj put postajući kultura smrti", što dokazuju tragični događaji 20. st. S druge strane, ti zapadni modeli pokazuju "i sve očitije nazadovanje zbog sve dubljeg ljudskoga, duhovnog i moralnog osiromašenja", a svojim velikim utjecajem putem mass-medija ugrožavaju "različite kulturalne baštine i plemenite civilizacije".²²

18 GS, br. 10.

19 Poruka, br. 7.

20 Poruka br., 8.

21 Poruka, br. 9.

22 Poruka, br. 9.

Dijalog među kulturama

Tu Papa dolazi do središnje misli svoje poruke, do dijaloga među kulturama. Ovaj je Papa često nazivan papom dijaloga. On to doista jest: on dijalog prakticira na svim razinama i na to poziva Crkvu, ali i cijelo čovječanstvo. Dovoljno je samo podsjetiti na tolike njegove susrete s predstavnicima velikih svjetskih religija, s ljudima znanosti i kulture, s mladima itd. Samu Crkvu uvijek iznova poziva na put ekumenske otvorenosti prema drugim kršćanskim Crkvama i zajednicama te dijaloga među religijama i kulturama. To je jedini način da se spriječi pogubno sukobljavanje koje prijete čovječanstvu.

Na oblikovanje i sazrijevanje čovjeka bitno utječe i njegova okolina. Čovjek se otvara i prihvaća drugoga. Tako je i s kulturama. One se usavršuju dijalogom i zajedništvom. Taj dijalog upravo štiti bogatstvo i osebujnost različitih kultura i sprječava njihovu nasilnu homogenizaciju ili asimilaciju. Valja njegovati dijalog jer njime otkrivamo bogatstvo različitosti i otvaramo se međusobnom prihvaćanju u cilju suradnje, štoviše *“dijalog je povlašteno sredstvo za ostvarenje civilizacije ljubavi i mira”*.²³ Taj poziv uputio je još papa Pavao VI., a Ivan Pavao II. smatra hitno potrebnim opet ga ponoviti.

Prednosti i opasnosti globalne komunikacije

Poseban razlog zbog čega je danas dijalog toliko neophodan papa vidi u onomu što se danas naziva globalizacijom. Globalna komunikacija je sve prisutnija u našem životu i ona nameće nove kulturalne modele, koji su uglavnom raskinuli s prošlima. Utjecaj globalizacije je toliki, da ne *“mijenja samo političke i gospodarske odnose među narodima nego čak i samo shvaćanje svijeta”*.²⁴ Uza sve prednosti koje pruža, krije ona u sebi i brojne opasnosti. Malen je broj moćnih zemalja koje uživaju određeni monopol u stvaranju i distribuciji proizvoda *“kulturalne industrije”*, kako je zove Papa. Globalizacija može dovesti i do *“uništenja kulturalnih različitosti”*, a time do otuđenja i prihvaćanja stranog sustava vrijednosti, odnosno do *“gubljenja kulturalnog identiteta kod onih koji ih primaju”*.²⁵

23 Poruka, br. 10, istaknuo A. O.

24 Poruka, br. 11.

25 Nav. mj.

Fenomen migracija i miješanja kultura

Živimo u vremenu intenzivnih migracija, kada velik broj ljudi seli "s jednog dijela planeta na drugi".²⁶ To dovodi do susreta i miješanja različitih tradicija, što ostavlja brojne posljedice i na doseljenike i na domaće stanovnike. Način kako su doseljenici prihvaćeni govori nužno i o kvaliteti dijaloga koja tu vlada. Papa je svjestan kako ne posjeduje gotove recepte za zdravu kulturalnu integraciju. Povijesno iskustvo pokazuje da su takvi susreti ponekad bili obogaćujući, ponekad su ljudi nastavili živjeti odvojeno, ali u toleranciji, ali, nažalost, bilo je i slučajeva sukoba. Fenomen pojačanog selilaštva zahtijeva od svih da se prema migrantima ophode s poštovanjem koje se temelji na dostojanstvu ljudske osobe. Potrebna je i kontrola priliva selilaca imajući u vidu opće dobro. Prihvatanje doseljenika znači ujedno i uvažavanje njihovih kulturalnih običaja, sve dok se oni ne protive sveopćim etičkim vrijednostima prirodnog zakona i temeljnih ljudskih prava.²⁷

Postavlja se pitanje "do kojeg stupnja treba priznati pravnu valjanost posebnih kulturalnih izraza koji se ne uklapaju tako lako u običaje većine građana"?²⁸ U traženju odgovora na to pitanje treba imati na umu zajedničko dobro te uzeti u obzir konkretni povijesni trenutak, teritorijalne i društvene prilike. Odgovor će teško biti pronaći, ako ne bude spremnosti na dijalog. To je pitanje "kulturalne ravnoteže", ali u svakom slučaju valja sačuvati otvorenost prema manjinama i poštivati njihova temeljna prava te izbjeći svaku isključivost.²⁹ Takva ravnoteža neće se moći postići samo zakonskim mjerama, jer one ne dodiruju područje etosa naroda. Kultura se ne može održavati na životu zakonima i propisima. Pravo je svakog čovjeka da u dijalogu kultura "predlaže vrijednosti u koje vjeruje, sve dok to čini uz poštivanje slobode i savjesti osoba".³⁰ Papa je i ovdje na liniji učenja Drugog vatikanskog sabora kad o slobodi savjesti naučava: "Istina se ne nameće drukčije nego snagom same istine."³¹

26 Poruka, br. 12.

27 Usp. Poruka, br. 13.

28 Poruka, br. 14.

29 Poruka, br. 14-15.

30 Poruka, br. 15.

31 Poruka, br. 15. Tu Papa navodi saborsku deklaraciju o vjerskoj slobodi *Dignitatis humanae* br. 1.

Temelj dijaloga među kulturama

Dijalog među kulturama ima i svoj dublji temelj. On *“počiva na svijesti da postoje vrijednosti koje su zajedničke svim kulturama, jer imaju svoje uporište u naravi osobe”*.³² A upravo se dijalogom najbolje izgrađuje civilizacija ljubavi, o kojoj Papa često govori, kao o najvažnijem zadatku čovječanstva. Da bi to uspjelo valja odbaciti *“ideološke predrasude i sebične interese”*, a u ljudima podržavati svijest o tim vrijednostima. Pri tome poseban zadatak imaju vjernici, odn. različite religije. Oni mogu bitno doprinijeti *“miru i zajedničkom dobru čovječanstva”* međusobnim otvaranjem, o čemu sam Papa ima pozitivna iskustva osobito s molitvenih susreta predstavnika različitih religija u Asizu 1986. i Rimu 1999. god.³³

Papa zatim iznosi neke vrijednosti za koje se valja posebno zauzeti i koje treba promicati. To su: solidarnost, mir, život, odgoj, kojima posvećuje po jedan odsjek svoje poruke.

Solidarnost

Svakako ne slučajno, Papa stavlja na prvo mjesto solidarnost, upravo zato jer živimo u svijetu u kojem raste nejednakost. O solidarnosti ovisi svaka zajednica i svako društvo: od obitelji, preko društvenih skupina do države. No, tu se ne možemo zaustaviti. I države moraju stupiti u dijalog, uspostavljati međusobne odnose. Štoviše, cijelo čovječanstvo je sudbinski povezano i to *“planetarnom međuovisnošću”* koja omogućuje da uvidimo *“zajedničku sudbinu cijele ljudske obitelji”*³⁴ i neizbježnu potrebu solidarnosti.

Na toj pozadini bolje možemo vidjeti nejednakosti koje vladaju u svijetu, osobito između bogatih i siromašnih zemalja, ali i socijalne nejednakosti unutar pojedinih država i društava. Na jednoj strani su oni *“koji žive u izobilju”*, a na drugoj oni *“koji su povrijeđeni u svome dostojanstvu jer nemaju ni nužna sredstva za život”*.³⁵ Upravo dramatično, nakon brojnih apela, osobito uz jubilaru 2000. godinu, kada je više puta pozivao i na otpis dugova najsiromašnijim zemljama, u čemu je imao određenih uspjeha, naglašava da su te društvene nejednakosti ponegdje poprimile *“takve razmjere da su najsiromašnije zemlje stigle do stupnja*

32 Poruka, br. 16.

33 Nav. mj.

34 Poruka, br. 17.

35 Nav. mj.

nazaustavljivog propadanja".³⁶ Papa osuđuje i uništavanje okoliša "*neodgovornim korištenjem prirodnih resursa*".

Iz solidarnosti proizlazi kao prvi zadatak "*promicanje pravde*".³⁷ Pravda ne uključuje samo to da potrebnome dademo svoj suvišak. Nije dostatan samo karitativni angažman, iako je to prvi zadatak svakog humanog čovjeka, a osobito vjernika. Stanje je upravo dramatično. Stigli smo do ruba ponora i potreban je veliki zaokret. Ponavlja svoje riječi iz enciklike *Centesimus annus*, da treba pomoći "*čitavim narodima da uđu u krug ekonomskog i ljudskog razvitka iz kojega su sada isključeni ili su u njemu otjerani na rub*".³⁸ Da bi se to postiglo, nužno je mijenjati nekoliko stvari, i to:

- stil života,
- modele proizvodnje i potrošnje,
- ustaljene strukture moći.³⁹

Mir

Uza solidarnost tijesno se povezuje mir. U analizi onoga što ugrožava mir Papa ne ostaje samo na razini država, on upozorava na sve veće opasnosti koje prijete ne samo od sukoba naroda nego i paravojnih skupina, terorističkih organizacija itd. U tom kontekstu zabrinjava daljnji rast naoružavanja kao i stagnacija u dogovorima o neširenju nuklearnog oružja. Međutim, danas do oružja, i to sve opasnijeg, sve lakše dolaze i neinstitucionalna tijela, kakva su različite paravojne i terorističke skupine. A tu svijet veoma lako može dovesti sam sebe na rub propasti i izgubiti kontrolu. Ponekad se pokazuje da su i same države pred takvim skupinama nemoćne.

Papa navodi brojne posljedice prošlih sukobljavanja, među njima izričito mine, o čemu nama u BiH i Hrvatskoj nije potrebno ništa tumačiti; dovoljno je pročitati podatke o smrtno stadalima i ranjenima od zaostalih mina iz posljednjeg rata, a razminiranje će trajati još godinama, možda i decenijama. Tu su i smrtonosna kemijska i biološka oružja, opasnost od međudržavnih i građanskih ratova i nasilja svih vrsta. Sve su to pojave koje se tiču svih. Papa je izričito: "*Pred tim prijetnjama svatko mora osjetiti moralnu obvezu poduzeti konkretno i pravodobne korake u promicanju mira i razumijevanja među narodima.*"⁴⁰

36 Nav. mj.

37 Nav. mj.

38 *Centesimus annus*, br. 58; Poruka, br. 17.

39 Poruka, br. 17.

40 Poruka, br. 18.

Život

Dijalog među kulturama mora posebno njegovati osjećaj za vrijednost života. Ljudski život je vrijednost posebne razine, on je temeljno dobro. *“Ljudski život se ne smije promatrati kao predmet kojim se smije raspolagati prema vlastitom nahodađu već kao najsvetija i nepovrediva stvarnost.”*⁴¹ O ispravno stavu prema ljudskom životu ovisi mir u svijetu, jer: *“Ne može biti mira sve dok to temeljno dobro nije zaštićeno.”*⁴² Spominjući svijetle primjere u službi života, Papa ne može a da izričito ne spomene i osudi brojne pojave koje najizravnije ugrožavaju život, a koje on naziva *“tragičnom spiralom smrti”*. To su: ubojstva, samoubojstva, pobačaji, eutanazija, sakaćenja, tjelesne i psihičke torture, nepravdna prisila, samovoljna utamničenja, nepotrebno pribjegavanje smrtnoj kazni, progonstvo, ropstvo, prostitucija, trgovina ženama i djecom. No jednako valja odbaciti i osuditi *“neodgovorne prakse genetskog inženjeringa”*, npr. kloniranje i korištenje ljudskih zametaka za istraživanje, što se opravdava pravom na slobodu, napredak i razvitak znanosti. Obično su svemu tomu izloženi upravo oni najnezaštićeniji, a time je ugrožena *“sama ideja ljudske obitelji, koja se temelji na vrijednostima osobe, povjerenja i uzajamnog poštivanja i pomoći”*.⁴³ Civilizacija ljubavi i mira, za koju se on toliko zalaže, mora se odlučno suprotstaviti takvim postupcima koje papa naziva *“eksperimentima nedostojnim čovjeka”*.

Odgoj

U izgradnji civilizacije ljubavi neophodan je odgoj za poštivanje drugih ljudi i drugih kultura. On mora ići za tim da prevlada *“svaku etnocentričnu samodostatnost”*, odnosno izolaciju od drugih. Njegovanje vlastitog identiteta ne smije isključiti otvorenost prema drugima i poštivanje različitosti. Odgoj također ne smije ići za nijekanjem vlastitog identiteta. čovjek pronalazi svoje mjesto u svijetu, ali ostaje utemeljen na vlastitim korijenima. Polazeći od njih on se uči poštivati druge kulture, jer su one pravo bogatstvo. Upoznavanjem drugih kultura raste i naša svijest kako o vrijednostima tako i granicama vlastite kulture. Tako se također u drugim kulturama otkriva *“zajednička baština cijeloga ljudskog roda”*. Ta zajednička baština može biti dobar temelj za izgradnju svijeta

41 Poruka, br. 19.

42 Nav. mj.

43 Nav. mj.

“u kojem će vladati mir i jedinstvo”.⁴⁴ Tako dolazimo i do “cjelovitog humanizma”, u kojemu će biti mjesta za etičke i vjerske vrednote i u kojemu će se učiti “važnost razumijevanja i poštivanja kultura i njihovih duhovnih vrijednosti”.⁴⁵

Praštanje i pomirenje

Nezaobilazan je bio - budući da je svoju poruku pisao u svetoj jubilarnoj 2000. godini - i Papin ponovni poziv na praštanje i pomirenje, što je tijekom jubileja učinio nebrojeno puta. Za uspješan dijalog među kulturama potreban je duh pomirenja i opraštanja, “čišćenje sjećanja”, na što ne samo da poziva Crkvu, nego je i sam znakovito prednjačio molbom za oprostjenje grijeha koje su počinili članovi Crkve, a što je javno učinio u okrivu svete godine. Ni za čovječanstvo kao cjelinu nema drugog puta. Svjestan koliko je dijalog opterećen bremenom “tragičnih nasljeđa rata, sukoba, nasilja i mržnji, koji nastavljaju živjeti u sjećanju naroda”,⁴⁶ on kao jedini izlaz vidi upravo taj put, za koji veli da je “s kršćanskog gledišta... jedini put koji vodi miru”. Kršćani su na to posebno i ponovno izričito pozvani da, imajući pred očima Isusa na križu koji moli za one koji ga razapinju, budu “svjedoci i misionari praštanja i pomirenja”.

Poziv mladeži

Poznato je koliko je ovaj Papa sklon mladima, iako je već u poodmakloj dobi. Kako još uvijek privlači mlade, pokazuju toliki susreti s njima na mnogobrojnim njegovim putovanjima, a osobito susret s preko dva milijuna mladih u okviru svete godine u Rimu u kolovozu 2000. U njima vidi budućnost čovječanstva i vjeruje da oni imaju snage mijenjati svijet nabolje. Stoga i ovu poruku, kojom želi trasirati put u sretniju budućnost čovječanstva završava obraćanjem mladima cijeloga svijeta, koje upravo nježno naziva živim kamenjem “za izgradnju civilizacije ljubavi”. Izričito spominje svoj nedavni susret s njima koji ga je ispunio nadom i u njima je “vidio vedriju i čovječniju budućnost svijeta”. Njihova šarolikost, jer ih je bilo iz najrazličitijih naroda, “jezika, kultura, običaja i mentaliteta”, što je doživio kao “raznobojni mozaik”, a ipak ujedinjeni istom vjerom, na određeni način simbolizira ono što želi cijelom čovječanstvu, a to je

44 Poruka, br. 20.

45 Nav. mj.

46 Poruka, br. 21.

“čudesno slaganje različitosti u jedinstvo”.⁴⁷ Stoga mlade svih jezika i kultura poziva na poštivanje drugih, solidarnost, mir i ljubav prema životu: *“Budite tvorci novoga čovječanstva, u kojem će braća i sestre, članovi jedine obitelji, moći konačno živjeti u miru.”*⁴⁸

Umjesto zaključka

Na temelju iznesenih načela ovdje ću pokušati konkretizirati neke prijedloge za razmišljanje i naše moguće aktivnosti.

1. Valja se boriti za poštivanje kultura svih naroda u Bosni i Hercegovini, ali i zauzimati se za njegovanje vlastitog kulturalnog, nacionalnog i vjerskog identiteta, protiv svake majorizacije i nasilne asimilacije. Ovo “nasilne” ne znači nužno fizičko nasilje nego i ono agresivno medijsko. Pokušaji tzv. “bratstva i jedinstva” bez poštivanja razlika propali su.
2. Izbjegavati zatvorenost pretjeranog nacionalizma (što je kod nas uvjetovano dugotrajnim potiranjem osobito hrvatskog nacionalnog osjećaja, vjere i jezika kao i nametanja osjećaja krivnje u vrijeme komunizma, a u novije vrijeme nepravednim postupcima tzv. međunarodne zajednice). Zatvaranje pred drugima (“reakcija ježa”) ne vodi dobru Katoličke Crkve i hrvatskog naroda u BiH.
3. Pratiti zauzimanje drugih naroda (Bošnjaka, Srba, Židova itd.) odnosno vjerskih zajednica na planu dijaloga: Srpske pravoslavne crkve, Islamske i Židovske vjerske zajednice.
4. Za nas katolike: intenzivnije upoznavati vlastitu vjeru, odnosno poučavati vjernike (mislim na svećenike i vjeroučitelje) u njoj da se ne moraju u strahu zatvarati pred drugima. To je neophodno i pred najezdom sekta, ali i kao zdrav temelj za susrete s drugim vjerama i kulturama u dijalogu.
5. Odgajati osobito mlade u kritičkom duhu da ne prihvaćaju sve što nam servira Zapad, osobito tzv. masovnom kulturom (odnosno nekulturom!). Globalizacija je velika šansa, ali nosi sa sobom i brojne opasnosti. Internetom, satelitskim TV-programima itd., može se izgubiti vlastiti svijet vrednota i nekritički prihvaćati tuđe. Ne smijemo postati kulturna kolonija, a preuzimati sumnjive vrednote.

Papa naziva ovo vrijeme presudnim za čovječanstvo, svakako ne slučajno. Nema opstanka svijetu kao cjelini, jer smo toliko povezani i uvjetovani, bez njegovanja dijaloga, tolerancije i zdravog pluralizma. To nam je zadatak!

47 Poruka, br. 22.

48 Nav. mj.